

- http://cyberatlas.internet.com/big_picture/geographics/article/0,,5911_574601,00.html
- Dilekçigil, B. ve A. Çiğdem (der.). (1990). *Aile Yazıları*. 5. Cilt. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Fjelsten, Anne (2001). *Measuring Social Effects of the Internet*. yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Maastricht Üniversitesi. Hollanda.
- Gazi Üniversitesi. (2003). "İnternete bağlanma anketi."
<http://www.gazi.edu.tr/anket/vote/goster.php?kac=1>
- Geray, Haluk (1999). "Network Policy Formation between Idealist and Strategic Models: A Political Economic Perspective From Turkey." *Telecommunications Policy* 23(6): 495-512.
- Gürsoy-Tezcan, Akile (1989). "Eleştirel Aile Kuramı" Türkçe Basıma Önsöz. M. Poster. *Eleştirel Aile Kuramı*. içinde. Çev. Hüseyin Tapınç. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 7-18.
- Homans, George Caspar (1967). *The Nature of Social Science*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Hughes, Robert Jr. ve Jason D. Hans (2001). "Computers, the Internet and Families: A Review of the Role New Technology Plays in Family Life." *Journal of Family Issues* 22 (6): 778-792.
- Kılıçbay, Barış (baskıda) "Bir Teknoloji Söyleminden Parçalar." *İnternet, Toplum, Kültür*. Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay (der.) içinde.
- Morahan-Martin, Janet (1998). "Women and Girls Last: Females and the Internet." *IRISS* Konferansına sunulan bildiri. Bristol, İngiltere.
- Poster, M. (1989). *Eleştirel Aile Kuramı*. Çev. Hüseyin Tapınç. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rasuly-Paleczek, Gabriele. (1996). "Some Remarks on the Study of Household Composition and Intra-Family Relations in Rural and Urban Turkey." *Turkish Families in Transition*. Gabriele Rasuly-Paleczek (der.) içinde. Frankfurt ve New York: Peter Lang. 1-44.
- Scanzoni, John H. ve William Marsiglio (1993). "New Action Theory and Contemporary Families." *Journal of Family Issues* 14(1): 20-34.
- Singh, Supriya (2001). "Gender and the Use of the Internet at Home." *New Media & Society* 3(4): 395-416.
- Stirling, Paul ve Onaran İncirlioğlu, Emine (1996). "Choosing Spouses: Villagers, Migrants, Kinship and Time." *Turkish Families in Transition*. G. Rasuly-Paleczek (der.) içinde. Frankfurt ve New York: Peter Lang. 61-82.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1990). *I. Aile Şurası Bildirileri*, 17-20 Aralık. Ankara.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1993). *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. 3 Cilt. Ankara.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1995). *Aile Kurultayı: Değişim Sürecinde Aile: Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler*. 16-18 Kasım 1994. Ankara.
- Timur, Serim. (1972). *Türkiye'de Aile Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Yayınları No. 15.
- Zoonen, Liesbet van (2002). "Gendering the Internet: Claims, Controversies and Cultures." *European Journal of Communication* 17(1): 5-23.

Modernleşmeyi Okumak:

Ülkü Dergisi (1933-1938)

Özet:

Ulus-devlet oluşumunda farklı topluluklardan insanların "vatandaş" haline getirilmesinde ve yeni ulusal kimliğin yerleştirilmesinde basın-yayın organlarına önemli rol düşmüştür. Türkiye'de 1930'lardan sonra yeni ulusal kimliği oluşturma araçları olan inkılapların benimsenmesi için kurulan Halkevleri'nin ulusal yayın organı Ülkü dergisine de böyle bir rol biçilmiştir. Medya metni olarak kabul edilen Ülkü dergisinin 1933-1938 yılları arasındaki sayıları, modernleşmenin temel parametreleri olan sanayileşme, laiklik, kentleşme, demokrasi ve modern Türk insanının gündelik yaşamı başlıkları altında araştırmacı tarafından okunmuştur. Modernleşme parametreleri başlıkları altında yapılan okumalarda, dönemin yönetici eli tarafından yeni ulusal kimliğin harcı olarak seçilen Türk Tarih Tezi'nin ve korporatizmin metinlerde baskın olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: modernleşme, medya ve modernleşme, Ülkü Dergisi, Halkevleri, Türk Tarih Tezi, korporatizm

Reading the Modernization: The Journal Of Ülkü (1933-1938)

Abstract:

The press and publication agencies played an important role in the process of nation-state formation, in transforming the people from being members of various communities to being citizens and in settling the new national identity. In Turkey, after 1930, such a role was also given Ülkü as a national press agency of Halkevleri (People Houses), which were established to promote the Atatürk's Revolutions that were the main tools of forming a national identity. In this paper, the articles of Ülkü published between 1933-1938, accepted as a media text were read by researcher, under the titles of the main parameters of modernisation such as industrialisation, secularism, urbanisation, democracy and the daily life of modern Turkish man/woman. According to these readings carried out under the titles of the main parameters of modernisation, it was observed that the Turkish History Thesis and the corporatism were the dominant themes in the texts as a chosen fabric of the new national identity by the governing elite of the era.

Key words: modernisation, modernisation and the media, the Journal of Ülkü, Halkevleri (People's Houses), the Thesis of Turkish History, corporatism.

Banu Dağtaş
Anadolu
Üniversitesi
İletişim Bilimleri
Fakültesi

Murat Tazegül
Anadolu
Üniversitesi
İletişim Bilimleri
Fakültesi

Modernleşmeyi Okumak: Ülkü Dergisi (1933-1938)*

* Bu makale, 8-10 Aralık 2003'te Viyana'da, Banu Dağtaş tarafından Transformations in Politics, Culture and Society sempozyumunda, "Transformative role of the journal Ülkü in Turkish Modernisation Process in the era of the Single Party and Leadership of Atatürk" ismiyle sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

Giriş

Modernleşme sürecinde çeşitli topluluklara ait olan bireyler ulus-devletin bir vatandaşı haline getirilirken; yeni ulusal kimliğin ve toplumsal düzenlemelerin toplum tarafından benimsenmesi ve desteklenmesi için medyaya önemli görevler verilir. Osmanlı-Türk modernleşmesinde de yeni düşüncelerin ve Batılı yaşam tarzının topluma yayılması için gazeteler, dergiler ve romanlar bu görevi üstlenmiştir. 1923'de Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, Kemal Atatürk ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen reformların desteklenmesi ve benimsenmesinin sağlanması, yönetici elit ve onların çıkardığı, desteklediği yayınlarla yapılmaya çalışılmıştır.

1923-1946 dönemi Kemal Atatürk ve onun yakın takipçilerinin liderliğinde geçen bir "tek parti" dönemidir. Bu dönem aynı zamanda "ulusal kimliğin" inşa edilmeye çalışıldığı bir "aydınlanma" dönemidir. Ulusal kimliğin kurgulandığı bu yıllarda, hem Batılı olmak, hem de Osmanlı mirasından kurtulmak için, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'nin seçilmesi bu aydınlanmış aklın eseri olsa gerektir. Zira bu tezler hem Batı medeniyetine ait olma, hem de Osmanlı'yı reddetme gibi iki önemli işlevi birden üstlenir.

Bu çalışmanın konusu olan ve 1933-1950 yılları arası yayınlanan Ülkü dergisi, 1932'de kurulan Halkevleri'nin ulusal boyuttaki bir yayın organı olarak dikkat çekmektedir. "Popüler

eğitim kurumları" olarak da değerlendirilen Halkevleri (Yeğen, 1999); yeni ulusal kimliğin ve arka planında yer alan Batı medeniyetinin geniş kitlelere benimsetilmesi için kurulmuştur. Bu çalışmada Ülkü dergisinin, Kemal Atatürk'ün liderliğinde Kemalist inkılapların topluma benimsetilmeye çalışıldığı 1933-1938 yılları arası yayınlanan sayıları incelenecek ve medya metinleri olarak okunacaktır.

1933-1938 yılları, içeride Kemalizmin yerleştiği, Batı'da 1929 bunalımının etkisiyle içe kapanmanın, devletçiliğin, korporatizmin ve faşizmin yükseldiği yıllardır. Sovyetler Birliği'nde ise Stalinizm iktidardadır.

Ülkü dergisinin 1933-1938 yılları arasındaki yayınlarında yayınlanan yazılar medya metni olarak okunurken, Batı modernliğinin başlangıç parametreleri olarak kabul edilebilecek olan sanayileşme, laiklik, kentleşme, demokrasi ve modern insanın gündelik yaşam tarzı başlıkları altında toplanacaktır. Bunun tercih edilmesinin nedeni ise; inkılapların ve Kemalizmin yerleştiği bu yıllarda, modernleştirici bir kurum olan Halkevleri dergisi Ülkü'nün, Batı modernliğinin bu başlangıç parametrelerini tartışıp tartışmadığının ve yeni ulusal kimliğin harcında bunların yer alıp almadığının sorgulanmasıdır. Bu okumadan önce, Türk modernleşmesine bu çalışmada yüklenen anlam ve Halkevleri kısaca tanıtılacaktır.

1
Göle (72-73), Kemalist elitin Batı medeniyetine ulaşmak için güçlü bir ulus-devletin yanı sıra, ulusal birlik ve beraberlik, ekonomik kalkınma ve kitlelerin mobilizasyonuna da gereksinim duyduğunu ve bu tarz bir dönüşümün Fransız pozitivizminin "düzen ve ilerleme" ilkesine dayandığını ve bu nedenle de; Cumhuriyet tarihi boyunca her tür dini, etnik, ideolojik veya ekonomik farklılıkların çoğulcu demokrasinin parçası olarak değil de, birlik ve ilerlemeyi tehdit eden unsurların ve istikrarsızlığın nedenleri olarak görüldüğünü söyler.

2
Bu dönüştürücü reformlara "Atatürk İnkılapları" denmiş ve bunlar 1931 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin programına alınmış ve partinin amblemi olan "Altı Ok" ile sembolize edilmiştir. Altı oku burada tekrar edecek olursak; bunlar cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılıktır.

1. Türk Modernleşmesinin Anlamı

Bu çalışmada modernleşme kavramı, Kasaba'nın yaptığı gibi; "ulus-devlet ve piyasa toplumunun eşlik ettiği, toplumsal yaşamdaki çeşitli dönüşümleri özetleyen, genelleşmiş imajlar" olarak tanımlanmaktadır (115). Batı'da modernleşme tarihsel ve sınıf temelli gerçekleşirken, Batı dışı toplumlarda üç şekilde gerçekleşir: Birinci durumda modernleşme; Türkiye, Rusya, İran gibi hiçbir zaman sömürgeleşmemiş toplumlarda, "iradi" olarak gerçekleşir. İkinci durumda modernleşme; Hindistan ve bazı Afrika ülkelerinde olduğu gibi "sömürgeleşme sonrası" gerçekleşir. Üçüncü olarak ise modernleşme; pre-kapitalist dönemde, daha önce emperyal ve çok-kültürlü ülkelerde görülür. Bu duruma örnek olarak da, Latin Amerika ve Balkanlar verilebilir (Aydın, 1993:27-28).

Türk modernleşmesi yukarıdan-aşağı modernleştirici elit tarafından gerçekleştirilen iradi bir modernleşmedir. Batı dışı iradi modernleşme projesinde; ekonomik ve politik kurumların dönüşümüne ek olarak, kültürel yaşamda ve gündelik yaşamda güçlü bir "Batılılaşma isteği" görülür. Göle, Türk modernleşme tarihinin böylesi bir iradi dönüşümün en radikal örneklerinden biri olduğunu savunur. Yaşanan dönüşüm, Göle'nin Ellias'dan devraldığı terimle söylenecek olursa, bir *medeniyet projesidir* (72-73).

Tanzimat'la başlatılan Osmanlı modernleşmesi ile Cumhuriyet modernleşmesi arasındaki sürekliliğin yanı sıra, temel farklılık olarak; Tanzimat'la başlayan ıslahat döneminde hedefin imparatorluğun kurtarılması, Cumhuriyet döneminde ise "topyekün Batılılaşma" şiarı ile ulus-devletin kurulması gösterilmektedir¹. 1923-1938 arasında uygulanan toplumu dönüştürme hedefini taşıyan devletçi politikalar, yani inkılâplar Kemalizm olarak adlandırılmıştır ve 1937'de anayasada tanımlanmıştır². Kemalizm 1931'de, yeni ulus-devleti şöyle tanımlamıştır: Ortak politik oluşum, ortak dil, ortak sınırlar, ortak ırk ve köken, ortak tarihi ve ahlaki bağlılık (İnan, 1969:22). Görüldüğü gibi yeni ulus-devlet tanımlanırken artık din, dışarıda bırakılmış, 1930'lu yıllarda

Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi ile tırmanacak olan "ırki birlik" yeni ulusal kimliğin tanımına eklenmiştir³. Yeni ulusal kimlik oluşturulurken, büyük oranda İslami olan Osmanlı kimliğini sembolize eden Arap alfabesi terk edilmiş, dil Farsça'dan arındırılmaya çalışılmış, Osmanlı'dan kalan özellikle Yahudi azınlıklara karşı "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyaları düzenlenmiş ve yeni semboller İslamiyet Öncesi Neolitik kültürden seçilmiştir⁴.

Türk Tarih Tezi'nin ırksal iddiaları şöyledir⁵:

1) Tarihte uygarlığı kuranlar ve yayanlar "*Brakisefal* Orta Asyalılardır."

2) Anadolu'da ve Mezopotamya'da; Batı uygarlığı'na temel olan uygarlıkları kuran eski halklar, bu *Brakisefal* Orta Asyalıların göçlerle buralara gelen torunlarıdır.

3) Anadolu'da bugün yaşayan Türkler, *Mongol* ırkıyla ya da Ortadoğu'nun yaşayan ırklarıyla akraba değil, tıpkı Avrupalılar gibi beyaz, Alpin ırktandır.

4) Bugün Anadolu'da yaşayan Türklerle, eski Anadolu uygarlıklarını (Sümer-Hitit) kurmuş halklar ırk açısından akrabadır ve kültürel devamlılık söz konusudur (Aydın, 2002:362-363).

Ersanlı 'ya göre de bu tez, aracılığıyla Neolitik uygarlık ile seküler Cumhuriyet arasında köprü kurulmuştur (808). Aydın ise, Türk Tarih Tezi'nin işlevlerini şöyle sıralar:

1) Türkiye Cumhuriyeti'nin Anadolu üzerindeki varlığını meşrulaştırmak.

2) Laisizmin vurgulanması ve yeni ulusal kimliğin İslam dışına taşınması.

3) Dünyadaki diğer çağdaş ve egemen uluslarla, eşitler arası ilişkilere girebilmek için, bugünkü dünya uygarlığının yaratıcıları arasına Türkleri de koyacak olan Orta Asya merkezli bir kültürel yayılım tezini savunmak (1993:227-228).

3
Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'yle somutlaşan ırksal kökene dayalı milli kimlik inşasının seçtiği unsur, hâkim unsur olan Türklük'tür. Türk Tarih Tezi'nin "mümkünlük koşullarını" tartışan bir çalışma için bakınız. Yeğen (1996).

4
Örneğin başkent Ankara'nın sembolü, Hitit Krallığı'nın sembolü olmuş; sanayi ve kredi bankasına *Sümerbank*, madencilik bankasına da *Etibank* adı verilmiştir. Sonlarındaki "bank" kelimesinin İngilizce banka anlamına geldiği düşünülürse; bu lexical terçhte Türk Tarih Tezi'ne uygun olarak, Batı medeniyetinin kendisini önceleyen Anadolu medeniyetleriyle buluşturulduğu söylenebilir.

5
Bu tezlerin kanıtlanması için yoğun *antrometrik* ve arkeolojik çalışmalar yapılmıştır. Hatta Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin bu çalışmalar için kurulduğu iddialar arasındadır. Bakınız. Aydın (1993: 2002).

Türk Tarih Tezi gibi Güneş Dil Teorisi de, bugünkü medeniyete ait dillerin öncelinin Türk dili olduğunu iddia ediyordu. 1940'ların ortasına kadar hararetle savunulan bu tezlerle ait kurumsallaşma da, 1930'ların başında kurulan Türk Tarih ve Türk Dil Kurumları sayesinde gerçekleşmiştir. Özetle, bu tezlerle hem uygar Batı medeniyetine ait olma, hem de İslami Osmanlı kimliğinin reddi gibi iki önemli işlev birden yerine getirilmiştir.

2. Halkevleri ve Ülkü Dergisi

Halkevleri'nin kökeni, 1912'de kurulan "Türk Ocakları"dır. Türk Ocakları "Türklük" bilincinin uyanmasına yardımcı olmuş, sıra "ulus bilincinin" yaratılmasına gelmiştir. Kaplan, Halkevleri'nin kuruluş amacını şöyle ifade eder: "Yapılan devrimlerin halk arasında yayılması, yaşatılması ve halkın bilincinde yerleştirilmesi için; Anadolu halkını modern bir "Türk Uluğu" haline dönüştürmek gerekiyordu. İşte bunun için Halkevleri kurulmuştur"(51). Karpat'a göre Halkevleri'nin kuruluşundaki esas amaç; modernleşmeyi bütün alanlarda gerçekleştirmektir (aktaran Yeğen, 1999). Yeşilkaya da, Halkevleri'nin Kemalist ideolojinin halka modern ve milli bir yaşam anlayışı doğrultusunda "terbiye" vermek amacıyla kurulduğunu söyler (72-78). Halkevleri 1931 yılında CHP Kurultayı'nda alınan kararla kurulmuştur ve partiye bağlıdır. Bu ilişkiyi dönemin başbakanı İsmet İnönü şöyle açıklar: "Halkevleri, CHP'nin kendi prensiplerinin memlekette nasıl tatbik edildiğini, her gün halkımıza söylemek için başlı başına merkezdir" (Çeçen, 1990:68).

Halkevleri'nin nicel ve nitel olarak hızla geliştiği dönem 1932-1940 yılları arasındadır. 1946'da Halkevleri ve Halkodaları sayısı 4521'dir. 1940 itibarıyla 23.750 konferans, 12.356 oyun, 9.050 konser, 7.850 film gösterimi ve 970 sergi gerçekleştirilmiştir (Çavdar, 1983:882). Halkevleri'nin 9 çalışma kolu vardır: 1) Dil ve Edebiyat Kolu 2) Güzel Sanatlar Kolu 3) Temsil Kolu 4) Spor Kolu 5) Sosyal Yardım Kolu 6) Halk Dershaneleri ve Kurs-

lar Kolu 7) Kütüphane ve Yayın Kolu 8) Köycülük Kolu 9) Tarih ve Müze Kolu.

Halkevleri'nin ulusal birliğin sağlanmasına katkıda bulunacak popüler eğitim örgütleri olarak kurulması; dil, edebiyat ve tarih alanlarındaki faaliyetlerin ayrıcalıklı olmasına yol açmıştır (Yeğen, 1999:182). Halkevleri'nin bu kollar aracılığıyla yerine getirdiği işlevler ise şöyle sıralanabilir: Devrimlerin aşılınması, geçmişe ait izleri silmek, kaynaşmış kitle yaratmak, sosyal yaşamı canlandırmak, laiklik, terbiye, telkin, güven verme, onore etme (Yeşilkaya, 1999:72-78). Halkevleri'nde kimi araştırmacılara göre halkçılık (Çeçen, 1990); kimi araştırmacılara göre ise milliyetçilik (Çavdar, 1983) merkezi rol oynamaktadır.

İlk Halkevi dergisi Eskişehir Halkevi tarafından yayınlanan Porsuk dergisidir. Ülkü dergisi ise 1933-1950 yılları arasında Halkevleri genel merkezi tarafından, Ankara'da yayınlanmıştır. Ülkü'de Kemalist aydınların önemli bir bölümünü oluşturan yaklaşık 350 yazar, dünya ve Türkiye'deki dönemsel gelişmelere bağlı olarak görüşlerini sergilemiştir⁶ (Varlık, 2002: 270). Derginin 1935'deki 30. sayısından itibaren "altı okun" derginin kapağında yer alması, Ülkü'nün ve Halkevleri'nin Kemalist yönetici kadro ve CHP'yle organik bağını temsil eder. Bu nedenle Ülkü'nün dönemin resmi ideolojisini temsil ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Ülkü'nün ilk sayısında Recep Peker imzasıyla yayınlanan "Ülkü Niçin Çıkıyor?" adlı başyazıda derginin amacı ve yayın politikası şöyle anlatılmaktadır:

Ülkü, karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak, ileri adımları sıklaştırmak için...Ülkü, bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliğini yapmak için...Ülkü milli dile, milli tarihe, milli sanatlara ve kültüre hizmet için...Ülkü'de büyük davaya inananların, buna

6 Ülkü dergisinin yayın hayatı üç ayrı dönem olarak sınıflandırılmaktadır. Şubat 1933'ten Ağustos 1941'e kadar olan ve aylık yayınlanan 102 sayılık serisi birinci dönemini; 1941-1946 yılları arasındaki 126 sayılık ve 15 günde bir yayınlanan serisi ikinci dönemini; 1947-1950 yılları arasında tekrar aylık çıkan 44 sayılık serisi de üçüncü dönemi oluşturur. 1937'ye kadar Ülkü'nün imtiyaz sahibi Nusret Köymen, umumi neşriyatı idare eden Necip Ali Küçüka'dır. Recep Peker ise, CHP'nin dergi sorumlusudur. 1936 Temmuz'undan itibaren direktör olarak kapakta M. Fuad Köprülü'nün, umumi neşriyatı idare eden olarak da Hasan Ali Yücel'in isimleri yer almıştır. 1941'de imtiyaz sahibi F. Abdullah Tansel, umumi neşriyatı idare eden C. Kerim İncedayı ve müdür Ahmet Kutsi Tecer'dir. 1942'de imtiyaz sahibi H. Reşit Tankut, umumi neşriyatı idare eden de Bedrettin Tuncer olmuştur. 1947'de önce Tahsin Banguoğlu imtiyaz sahibi iken, yazı işleri müdürü de Mehmet Tuğrul'dur. Daha sonra Muhsin Adil ve Şevket Tezel'in isimleri onların yerini almıştır. Son sayıda ise, Ahmet Yalçın Orkun yazı işleri müdürü olarak künyede yer almıştır. Derginin 1941'den sonraki sayılarında, folklor ve halk edebiyatına çağdaş yaklaşan bir sanat dergisi niteliği ağır basar. Bakınız. (Bayraktar, 1981).

7
Dergide yer alan dönemin yazı dilinde kullanılan Osmanlıca kelimelerin karşılığı için Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Lugatı'na başvurulmuş ve doğrudan alıntılarda bu kelimelerin karşılıkları dipnotlarda belirtilmiştir. Ayrıca dipnot ve kaynakçada, Ülkü'nün yayımlandığı aylardan Birinci Teşrin, İkinci Teşrin, Birinci Kanun, İkinci Kanun gibi Osmanlıcaları yerine, günümüzde kullanıldığı gibi Ekim, Kasım Aralık denilmesi tercih edilmiştir.

Türk toplumunu inandırmak, toplu ve heyecanlı bir millet kitlesi yaratmak hizmetinde vazife ve hisse almak isteyenlerin yazıları çıkacaktır (1933a: 1-2).

Ülkü'nün yazı bölümleri şöyledir: Edebiyat ve Dil (şiir, hikaye, roman, tasvir, tetkik); Güzel Sanatlar (resim, müzik, heykel, mimarlık); Tarih; İçtimaiyat ve Felsefe; İktisat ve Ziraat; Halk Terbiyesi; Yurt Koruma; Kadınlık; Fen; Halk Sağlığı ve Nüfus; Spor, Oyun ve Eğlence; Köycülük; Halkevleri; Bibliyografi; Halkevleri; Haberler, Teklifler.

İlk sayıda mümkün olduğu kadar sade, öz Türkçe kelimelerle ve alışılmış konuşma diliyle anlaşılır bir ifade ile yazılması istenen yazıların; "inkılâpçılık, halkçılık, halk rehberliği, memleket ve millet sevgisi, neşe ve ümit, çalışma ve başarıya heyecanı verme ekseninden ayrılmadan, dayanışmayı telkin eden, şahsi kanaatlerden çok hür düşünceye yer bırakan ve müspet müşahedelere dayanan" özellikte olması vurgulanmıştır.

3. Makalelerin Okunması

Bu çalışmada inkılâpların topluma benimsetilmeye çalışıldığı ve Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta olduğu 1933-1938 yılları arasında yayınlanan Ülkü dergisinin tüm sayıları incelenmiştir⁷. Bu incelemede, makaleler Batı modernleşmesinin başlangıç parametreleri olarak kabul edilen; sanayileşme, laiklik, kentleşme, demokrasi ve modern insanın (Türk insanının) gündelik yaşamı başlıkları altında okunmuştur. Niceliksel olarak modernleşme başlığı altında toplam 82 makale incelenmiştir. En çok makaleyle temsil edilen konu, 46 makaleyle sanayileşme; en az temsil edilen konu ise 1 makaleyle laikliktir. Modern Türk insanının gündelik yaşamı 24, kentleşme 9 ve demokrasi 2 makaleyle temsil edilmiştir. Bu nedenle bölümler arasında, nicel açıdan bir denge söz konusu değildir.

Makaleler okunacak başlıklara göre tasnif edilirken, birkaç başlık altında değerlendirilebilecek makaleler, en çok üzerinde

durduğu konunun başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken; bir sosyoloji son sınıf öğrencisi ve bir de kit- le iletişimi alanında çalışan akademisyene tasnif yaptırılarak ortak bir noktaya varılmaya çalışılmıştır. Makaleler okunurken metinlerin ana temaları özetlenmiş, ilgili yerlerden doğrudan alıntılar yapılmış; tarihsel ve konjoktürel etkiler dikkate alınarak tartışılmaya çalışılmıştır.

3.1. Sanayileşme

Bu bölümde genel olarak Türk sanayileşmesinin gerçekleşmesinde devletçiliğin önemi sık sık vurgulanmış; buna karşın liberalizm ve sosyalizm kavramları, "Türk'ün çıkarına aykırı" olabileceği düşünülerek olumsuz yönleriyle ele alınmış, korporatist uygulamalar ise savunulmuştur. Diğer bir dikkat çekici nokta, Türk kimliğine yapılan vurgudur. Sanayileşme açısından bu vurgu, birçok makalede "hasta adamlıktan kurtulan ve bağımsızlığını kazanan Türklerin, iktisadi alanda da bunu başaracak güçte olduğunun" altının çizilmesiyle belirtilmektedir. Bu bölümde diğer önemli bir nokta, sanayileşme ve ekonomi konularını işleyen makalelerin yıllara göre dağılımıdır. En çok makale 1933 yılında ve ardından 1935 yılında yazılmıştır. Özellikle 1936'dan sonra, Fuat Köprülü'nün direktörlüğüyle birlikte, sanayileşme ve ekonomi konulu makalelerde gözle görülür bir artış gözlenmektedir.

Sait Aydoslu, 1933 yılı Nisan, Mayıs ve Temmuz sayılarında "Milliyetçi ve Taazzuvcu⁸ İktisat" adını verdiği makalelerinde özellikle "devlet eliyle sanayileşmenin" önemini vurgulamıştır:

Devlet, ...bütünlüğün tam ve mükemmel bir halde taazzuvu ve teşekkülünü mümkün kılmak; bütünlüğün yüksek menfaatlerinin lüzum gösterdiği sanayii, mesela asker sanayii, bizzat kurmak; zümrelerden vazifelerini yapamayanların işini kolaylaştırmak veya bizzat bunların işini de kendisi yapmak; dış ticareti mürakebesi⁹ altında bulundurmak ve hatta bizzat tanzim ve idare etmek gibi salâhiyet¹⁰ ve vazifeleri haizdir (1933a:205).

8
Taazzuv: Şekillenme, ortaya çıkarma

9
Mürakebe: Denetleme, kontrol

10
Salâhiyet: Yetki

11
Dayanışmacılık (solidarizm), korporatizmin daha yumuşak şeklidir. Başta Ziya Gökalp olmak üzere dönemin aydınları üzerinde etkili bir düşüncedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Kansu (2002); Karaömerlioğlu (2002a).

12
Mülhem: İlham alan.

13
Sa'y: Gayret etmek, emek, çabalama, çalışma.

Aydoslu makalelerinde, sürekli *bütünlük, ahenk, kooperatif teşkilatlanmalar* gibi dayanışmacı¹¹, korporatist düşünce ve uygulamalara göndermelerde bulunur: "...taazzuv bir zarurettir. Bununla beraber, bu saydığımız teşekküller buldukları memleketin bünyesinde taazzuv edici, ahenk verici bir tesir yapamamaktadırlar, çünkü o düzenler olmayan bir ruhtan, taazzuvcu olmayan bir esastan, yani fertçilik ve şahsi menfaatte mülhem¹²dirler" (1933b: 444).

Yine 1933'de yayınlanan makalesinde Falih Rıfkı Atay, Londra'da düzenlenen ekonomi konferansında, büyük bunalmın atlatılması için korumacı politikaların konuşulması üzerine, Türkiye'nin seçtiği devletçiliği, *milliyetçi* vurgularla över:

Londra Konferansı, sanki bizim ne kadar hata etmemiş olduğumuzu ispat etmek için toplanmıştır. Toprağımızın altını ve üstünü ve Türk iç pazarını fethederek zenginleştireceğiz. Satacağız ve alacağız: Fakat asıl inkişaf ve zenginlik haznesinin, Türk sâyi¹³, Türk toprağının altı ve üstü, Türk pazarı olduğunu hatırdı tutacağız (419).

Necmettin Sadık imzalı bir yazıda 1929 ekonomik bunalmının nedenlerine değinilerek, Türk sanayileşmesinin bu yanlışlara düşmeyeceği belirtilmiştir. Sadık'a göre "sanayi, şahsi sermaye elinde dünyanın başına bela olmuştur. Devletçi bir politika Türkiye'yi bu acı denemelerden koruyacaktır" (1935:10).

Başbakan İsmet İnönü'nün de, bu konudaki bir demecine Ülkü'de yer verilmiştir:

Türk inkılâbının hedefi milli kurtuluş ve yükseliş davası olduğuna göre, bizim için toplumun iktisadi ihtiyacını temin etmek esas vazifemizdir...Türk inkılâbı cemiyetin iktisaden yükselmesi için devletçe tedbirler almayı vazife sayar...Burada her mevzuun, millî bünye ve şerait içinde mütalaa edilmesi lâzımdır (1934:86).

İnönü'nün Ülkü'de yayınlanan "Altıncı Milli Ekonomi ve Artırma Haftası Açış Söylevi"nde; medeniyetin artık kömüre,

demire ve elektriğe dayandığından bahsettiği görülmektedir (1936:324). İnönü de tıpkı diğer makalelerde olduğu gibi; sanayileşme çabalarının *tek bir hedefe ulaştıracak bir bütünün parçası* olduğunu vurgulayarak, bütünü sağlayacak *ahenkli çalışmanın* önemini vurgular: "...Fakat bu muvaffakiyetlerin ve ilerlemelelerin esası memleketin dahilde ahenkli bir çalışma için iyi geçinme, birbirini iyi tanıma ve tamamlama hususunda hassas ve çok olgun olmasını ister" (327).

Özellikle 1936 yılının ekonomi makalelerinde, "Türkiye'nin endüstrileşmesini mi yoksa tarımını mı" geliştirmesi gereği tartışılmıştır. Bu soruya Ülkü yazarlarının cevabı; her ikisinin birden devlet eliyle gerçekleştirilmesidir. Ancak bu devletçiliğin "ne liberalizm ne de komünizmle bağlantısının olmayacağını" altı çizilerek, korporatist özelemler ifade edilir. Bu tartışmalarda altı çizilmesi gereken nokta, Batı'da sanayileşmeyle birlikte oluşan sınıf çatışmasından kaçınılması gerektiğidir. Derginin imtiyaz sahibi Nusret Köymen, "Sanayileşmemiz Üzerine Düşünceler" adlı makalesinde; "Batı'da şehirci sanayileşmeyle grevlerin ve sınıf mücadelelerinin şehirleri kemirdiğini, köyleri ise söndürdüğünü" söyler. Bu duruma düşmemek için, çok büyük fabrikalar kurmak yerine; hızlı gelişime müsait köylerde, küçük küçük fabrikalar kurulmasını önerir (1936:22).

Köymen'le simgeleşen Ülkü'deki "Köycülük Akımı"¹⁴, Batı'daki sanayileşmeden daha çok, sanayileşmenin sonuçlarına; özellikle Avrupa'da yükselen işçi sınıfına ve kentleşme olgusuna karşı gözükmektedir: "Görülüyor ki, ancak inkılâbımıza köycü görüş ile kurulacak olan Türkiye sanayi, garbın gittiği yanlış şehirci sanayi yolunda yürümeyecek, bütün dünyaya örnek olacak sıhhatli inkişaf seyri takip edecektir" (1936:22). Köymen'in kentleşmeye karşı düşünceleri, kentleşme başlığı altında daha ayrıntılı tartışılacaktır. Köymen'le simgeleşen köycülük akımı, köylerde devlet eliyle oluşturulacak sanayileşmeyi savunur. Ülkü'de Köymen'le simgeleşen köycülük akımının, faşizmin yükselişe geçtiği Avrupa'da da rağbet gördüğü burada belirtilmeli-

14
Karaömerlioğlu, Ülkü'de Köymen'le simgeleşen köycülük akımını "romantik Halkevi köycülüğü" olarak adlandırmakta ve köyü "saf, temiz" olarak gören bu köycülük akımının, özellikle 1937'den sonra Celal Bayar'ın bu tarz köycülüğü tartışmaya açmasıyla birlikte, "devlet köycülüğü" denebilecek daha az romantik olan bir köycülük yapıldığı belirtir, bakınız. (2002b). Ülkü'de 1936'dan itibaren Nusret Köymen'in ağırlığı azalıp, Fuat Köprülü ve Hasan Ali Yücel'in etkisi artmıştır. Buradan hareketle bu devletçi köycülüğün ve aslında Köymen'le simgeleşen "romantik Halkevi köycülüğünün", 1940'lardaki Köy Enstitüleri olgusuna düşünsel bir altyapı hazırladığı söylenebilir.

dir. Burada şehir yaşamının eleştirilen kozmopolitizmi, işçi sınıfının yükselişi; Kemalizmin korporatist toplum tasavvurunun *ahenk ve bütünlüğünü* bozucu unsurlar olarak algılanmaktadır. Ülkü'ye yansıyan 1930'lu yıllarda köye yönelik bu ilginin; dışarıdaki etkenlere ek olarak, içeride de rejimin kendi tabanını artırma gayretini de eklemek gerekir.

3.2. Laiklik

Laiklik konusunu doğrudan ele alan makale sayısı sadece bir tane ve sekiz sayfa uzunluğundadır. Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin gündelik yaşamda kendini en yoğun hissettirdiği uygulamalar aslında laikleşmeye dairdir. Bu çelişkili gibi görünen durum, 1930'larda laik olmayan Osmanlı kimliği karşısında, Türk Tarih Tezi'yle laik olarak tasavvur edilen, etnisist Türk kimliğinin konması ve bu kimliğe ağırlık verilmesiyle açıklanabilir.

Makalenin yazarı Necmettin Sadık'a göre; insanlığın en asil mücadelesi, vicdan ve fikir hürriyeti için yaptığı laiklik mücadelesidir. Laiklik önce siyasette, devlette değil; bunların temeli olan fikir ve felsefede başlamıştır (1933:371). Dinin hâkim olduğu bir yaşam tarzında, ilerlemenin mümkün olamayacağını savunan Sadık'a göre; Türklerin medeniyet dünyasında geri kalmalarının önemli bir nedeni budur. Sadık'ın makalesinde, "laik devlet" şöyle tanımlanmıştır:

Nasıl laiklik, dinsizlik demek değilse, laik devlet de din düşmanı değil, din işlerine karışmayan, din ile dünyayı birbirinden ayıran devlet demektir...Laik devlet, vatan-daşları kendi dinlerinde, inanç ve ibadetlerinde serbest bırakır. Ancak, hiç kimsenin din adına, dünya işlerine müdahale etmesine de tahammül edemez (375).

Sadık'a göre, ilmi gelişmenin zirvesinde olunan bir çağda "laiklik iyi midir, kötü müdür?" diye bir soru gereksizdir. "Bütün medeni dünyanın hallettiği laiklik; pozitif bilimlerin faydasının tartışılmaz olması gibi, tartışmaya yer bırakmayan bir ko-

nudur." Makalede ayrıca dönemin pozitivist ruhuna uygun olarak dinin, ilkel toplumların dayanışma sebebi olduğunu vurgulayarak; ilkel (iptidai) toplumlarda, ileri (müterakki) toplumlarda olan devlet, ahlak, hukuk, estetik gibi kurumların dinin içinde eridiğini belirtir (371-372). Son olarak, makalede CHP'nin laiklik okunun, "Türk inkilâbının en muazzam, en şerefli sayfalarından biri" olduğu ifade edilir.

3.3. Kentleşme

Ülkü dergisinde, modern Batı'nın şehirci sanayileşme çabaları, Batı'daki kentleşme sorunlarının sebebidir. İşçi sorunları, konut sorunları, kent ve köy arasındaki sosyo kültürel farklılıklar yanlış sanayileşmenin doğurduğu kentsel sorunlardır. İncelenen dönemdeki makalelerde köye ilgi, kente ilgiden çok çok fazladır. Ülkü dergisinin "Köycülük", "Köy Terbiyesi", "Köy Anketi", "Köy Çalışmaları" gibi bölümlerinden de anlaşılacağı gibi; köyün yerinde kalkandırılması, kentlerin sağlıklı gelişmesi açısından da çok önemli görülmektedir.

Kentleşme başlığı altında incelenen makalelerde farklılık, heterojenlik, sınıf çatışması gibi kentsel olgulara duyulan korku; 1930'lar Kemalizminin korporatist toplum tasavvurları ve milli kimlik oluşturma gayretleri ile açıklanabilir. *Sınıfsız ve imtiyazsız kütlenin* birlik, beraberlik ve ahengini isteyen Kemalist aydınlar da Ülkü'de Batı tipi kentleşme yerine, köyün yerinde kalkandırılmasını savunmuştur. Ayrıca köylerde yaşayan köylüler, *milli* vasıfları taşıyabilecek *saf, bozulmamış* bir karaktere sahiptir. Mehmet Saffet'in ifadeleriyle köylü şöyle tanımlanır:

İnkılâp düsturunun bu geniş mana ve şümülu içinde bugün köylü en mümtaz mevkidedir. İstiklalimizi yüksek kahramanlığı ile koruyan, uzun zamandan beri Sarayın ve Saltanat devrinin rezaletlerine tahammül ederek safiyetini muhafaza eden, milli karakterimizi içimizde taşıyan odur. O bu memleketin efendisidir (422).

15
İstihsal: Üretim

16
İstihlak: Tüketim

17
İstikraz: Ödünç para
(kredi)

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi köylü; Osmanlı olmayan unsur olarak algılanmakta ve safiyeti ile milli kimliğe çok uygun düşmektedir.

1930'ların köycülük akımıyla özdeşleşen Nusret Köymen, kentleşme başlığı altında okunan "Köy Tarım Demek Değildir" adlı makalesinde; *kendi kendinin geçimini sağlayamayan kentli insanı iyi bir demokrasi yurttası olarak görmez:*

Şehirlerdeki çok girift iş bölümü ve şehirlilerin büyük bölümünün vatanları tek tek, doğrudan doğruya veya hemen alâkadar eder hizmetler yapmakta olmamaları ve büyük çokluğun kendi toprağı üzerinde evinin yiyeceğini yetiştirmek imkanına malik bulunmaması şehirlilerin geçim bağımsızlığına (istiklaline) malik olmalarını mümkün kılmaz. Geçim bağımsızlığına sahip olmayan vatandaşlar, insanlığın henüz yeter gelişimini bulmamış dünyamızda en iyi demokrasi yurttası olamazlar. Köylerde ise köylüler evlerinin en zaruri ihtiyaçlarını kendileri yetiştirebildikleri için oldukça geniş bir ölçüde geçim bağımsızlığına sahiptirler...(1935:310).

Köymen şehirdeki aşırı sanayileşmenin, ilerideki bir buhranda Türkiye'de protestolara, kaosa dönüşmemesi için, tek geçim kaynağını buradan elde eden sanayi işçisi yerine; ev halkının yiyeceğini ve giyeceğini temin edecek, toprak, hayvan ve diğer araçlara sahip "iktisaden müstakil" köylünün, köyde oluşturulacak sanayide çalışmasını milli birlik ve bütünlük için daha önemli ve sorunsuz görür (1935:311).

"Bir Köycülük Projesi Tecrübesi" adlı makalesinde Köymen şöyle bir köy tasavvur eder:

Memleketin medeniyet seviyesini yükseltmek demek, bir kere bütün nüfusumuzu yaşamaya ve inkişafa elverişli yerlerde iskân etmek, sonra her köyde mektep, dükkan, tamirhane, postane, dispanser, kreş açmak, evleri ıslah etmek, umumî ıslah tedbirleri almak, istihsal¹⁵, istihlak¹⁶, istikraz¹⁷

kooperatifleri kurmak, istihsal tekniğini yükseltmek, her köyü muntazam yollarla merkezler bağlamak, her köye bir radyo koymak, kitap ve gazete yollamak ve arada bir tiyatro heyeti veya sinema uğratmak demektir (1933b: 118).

Kapitalizm öncesi esnaf yapısını korumayı amaçlayan kooperatifçiliğin (Kansu, 2002: 265), Köymen'in köycülük projesinde yer alması, yine dönemin Kemalist aydınlarının korporatist toplum tasavvurlarının ekonomik bir boyutudur. Kooperatifler yoluyla, özellikle küçük tarım işletmeleri üzerinde devlet her tür kontrol mekanizmasını işletebilmektedir.

Kentleşme başlığı altında okunan makalelerde köycülüğün dışında ikinci önemli konu, *belediyeçilik* ve *kentsel planlamadır*. Semih imzalı "Yeni Şehirler Doğarken" ve K. Naci imzalı "Belediyeçilik" makalelerinde; Belediye Kanunu, Umumi Hıfzısıhha Kanunu, Yapı ve Yollar Kanunu ayrıntılı olarak gündeme getirilmiştir. Mahalli idarelere özerklik tanıyan İngiliz usulü belediyeçilik sistemi ve devlet ve hükümetin uygulamalarına öncelik tanıyan vesayetçi Fransız usulü belediyeçilik sisteminin yanı sıra, "tarihte önemli yer işgal eden Türk belediyeçiliği ve Türk şehirciliği" de vardır diyen K. Naci'nin makalesinde Türk Tarih Tezi'nden esintiler yoğunudur: "Yeryüzünde her büyük işin başında Türk vardır...Her türlü yaşayış ve ilerleyiş bakımından medeniyet tarihi, Türk eliyle yazıldığı gibi, belediye ve şehircilik tarihinin başlangıcı da Türk emeğiyle yazılmıştır" (19).

3.4. Demokrasi

Peker'in (1933b) "Disiplinli Hürriyet" ve Köymen'in (1933a) "Terbiye Meselesi" adlı makaleleri, dönemin demokrasi anlayışı hakkında fikir vermektedir. Metinlerarası okumalarla her iki aydının da korporatizmden etkilendiği; Peker'in¹⁸ Kemalizmin otoriterliğini, Köymen'in de köycülük akımını simgeleyen kişilikler olmaları bilgisiyle; her iki aydının da demokrasi tasavvurlarında özgürlüklerden daha çok, otoriteryan bir anlayışın hakim olması beklenir. CHP programlarının mimarı, partinin ge-

18
1934 yılında İstanbul Üniversitesi İnkılâp Kürsüsü'nde vermeye başladığı dersler İlkü'de yer almış ve daha sonra *İnkılâp Dersleri* adıyla yayınlanmıştır.

19
İtalik vurgular yazarlara
ait.

nel sekreteri Recep Peker "Disiplinli Hürriyet" adlı makalesinde özgürlüklerin nasıl düzenleneceğini uzun uzun anlatmaktadır. Peker'e göre hürriyetin de, disiplinin de fazlası zarar getirmektedir. "Ferdin hürriyeti düşüncesinin yanında, bir taraftan da milli disiplin fikrini yaşatacak alışkanlık ve uysallık tedbirleri kuvvetlendirilmelidir...Hürriyet ve disiplin arasındaki dengeyi kuramayan milletler her an büyük sarsıntı geçirirler." (1933b: 177).

Kemalizmin otoriterliğinin simgesi olan Peker; "Disiplinli Hürriyet" adlı makalesinde "milli şef" deyimini de ilk kullanan kişidir. Peker burada *otorite*, *itaat ve milli şef* kavramlarını dile getirirken, farklılıkların toplum için anlamını da tanımlar:

Fertlerinin yetiştirme farkları ve görüş ve düşünüş ayrılıkları ve menfaat hesaplarıyla, bir millet, hareketli bir ihtiras manzumesidir. Bu kaynaşan kalabalığın cemiyete zarar gelmeden çalışması ve yaşaması için lüzumu olan kayıtlar konulmalı ve vatandaşlar bu kayıtları severek tanımalıdır. Ferdin hürriyeti fikrinin yanında bir taraftan da millî disiplin fikrini yaşatacak alışkanlık ve *uysallık* itiyatları kuvvetlendirilmelidir...Biz, düşünen, yazan, söyleyen, çalışan ve kazanan *hürriyetli* ve aynı zamanda cemiyeti korumak ve yaşatmak için lâzım olan bütün kayıtları tanıyan, *devlet otoritelerinin*, *millî şeflerin* hükümlerine candan uyan ve inanan *disiplinli* bir cemiyet kurmak davasında (1933b: 179).¹⁹

Birinci paragrafta farklılıkların kaotik bir ortam yaratması için özgürlüklerin sınırlanması, milli disiplini sağlayıcı uysallık (itaat) tedbirlerinin artırılması önerilmektedir. İkinci paragrafta ise; milli disiplin yaratıcı kurumlar olarak devlet otoriteleri ve milli şefler işaret edilmekte ve bunlara uyan disiplinli toplum arzusu ve davası ifade edilmektedir. Burada Peker'in yine metinlerarası okumayla Avrupa'da yükselen faşizme sempatisi hatırlanacak olursa; buradaki "millî şefler" kavramının nasıyon sosyalizmden ödünç alındığı söylenebilir. Ancak Kema-

list aydınların otoriteryanizmi; dönemin otoriteryanizminin yanı sıra, Yeğen'in (1999:100), Mardin ve Küçükömer'e de atıflarla ortaya koyduğu gibi, Jön Türkler'den miras kalan "devleti kurtarmak" pragmatizmi, özellikle de İttihat ve Terakki islâhatçılığında *devletin merkezi konumu* gibi tarihsel etkenler hatırlanarak okunmalıdır. Koçak da, "Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Milli Şef" çalışmasında; şeflik konusunda faşist İtalya ve Almanya'nın etkilerini kabul etmekle birlikte, şeflik sisteminin Osmanlı-Türk modernleşme dinamiğine çok uygun olduğunu savunur:

Şeflik sistemi, geleneksel Osmanlı/Türk modernleşme dinamiğine son derece uygundu. Şef'in yönetiminde bir seçkinler grubunun, toplumu kendi düşündüğü ve öngördüğü tarzda modernleştirme çabasını yansıtıyordu. Bu bakımdan, bir modelin kopyası olmaktan ziyade, toplumun tarihsel evriminin bir sonucuydu. Bununla birlikte, şeflik sistemi, zaman zaman, kendi dışındaki benzer örnekleri de dikkatle izlemiştir. Faşist İtalya bu bahistendir. Nazi Almanya'sı da, etkilerini gösterecektir. Ama gelenek, çok daha geniş kapsamlı bir geçmişin izlerini taşır. Dışarıdan etkilenmeler karşısında, söz konusu geleneğin izlerini yitirme ve konuyu, yapısal olmaktan ziyade, bir konjoktür sorunu olarak ele alma yanlılığına düşmemek gerekir (135).

Peker, bir muhalefet denemesi olan Serbest Fırka'nın kapatılmasından üç yıl sonra, Türkiye'deki özgürlükleri Türk Tarih Tezi'ne paralel olarak şöyle ifade eder:

Biz memleketimizde hür olarak düşünüyor, toplanıyor, yazıyor, söylüyor, çalışıyoruz. Hür olarak yaşıyoruz. İnanaarak söylüyoruz ki, içinde yaşadığımız şartlara uygunluk kaydıyla, bugün Türkiye'de mevcut hürriyetten daha geniş, daha üstünü dünyanın bir yerinde yoktur (1933b:178).

Aynı yıl Nusret Köymen de, "Milli Bayram ve Halk Terbiyesi" adlı makalesinde; Türkiye'deki düşünce özgürlüğü orta-

20
İstifa: seçme, seçkinlik,
ayıklama.

21
İtalik vurgular yazarlara
ait.

mını şöyle ifade eder: "Tereddütsüz diyebiliriz ki, bütün dünyada bizim gibi devrim içinde olan bir tek memleket daha yoktur ki, işbaşında olan hükümeti ve partisi vatandaşlara bizde olduğu kadar fikir hürriyeti vermiş olsun" (1933c:248).

Yine Türk Tarih Tezi'ni destekler nitelikte, demokrasiyi işaret eden bir diğer ifade de şöyledir: "Batı'ya kıyasla bizde birçok çatışma ve mücadelenin kökeni olabilecek sınıf farklılıkları yoktur. Türkler tarihlerinin her döneminde demokrat kalmış ve demokrat yaşamış bir millettir" (Halit, 1933:289).

Makalelerden hareketle demokrasi konusunda son olarak belirtilmesi gereken nokta; demokrasi-terbiye konusudur. Nusret Köymen (1933a:436) "Terbiye Meselesi" başlıklı yazısında, ülkede demokrasinin kökleşmesi ve derinleşmesi için parti ve devletin terbiye işlerine büyük önem verdiğini belirtir. Köymen'in demokrasi terbiyesinde en önemseddiği nokta; ruhi kabiliyetin yükseltilmesidir. Ruhi kabiliyetin yükseltilmesinin de yolu neslin seçilmesi/ayıklanmasıyla olacaktır:

DEMOKRASİNİN, yani halkın kendi kendini idare etmesinin memleketimizde muvaffak olabilmesi için en mühim vasıta, şüphe yok ki *yetiştirme* yani terbiyedir. Gayesi memlekette demokrasinin kökleşmesi ve derinleşmesi olan *fırka ve devlet* yetiştirme işlerine en büyük ehemmiyeti vermektedir...Demokrasinin birinci vazifesi, bugün ve dünyanın en ileri demokrasilerinde bile ihmal edilen...en mühim vazifesi vatandaşların ruhî kabiliyetlerini yükseltmektir, ondan sonra okutmak. Ruhî kabiliyetin yükseltilmesi mekteple değil *neslin ıstıfası*²⁰ ile olur...Demokraside esasen idare hakkı yalnız o hakka ruhî vasıfları itibariyle malik olanların olmak icap ettiği gibi, okutulacak çocukların da okuma okutulma kabiliyetinde olması lâzım gelir...Seçmede en büyük dikkati demokrasi için lazım gelen vasıflara yapmak suretiyle, yetişen adamlar bir fikir aristokrasisi değil, bir halk rehberleri zümresi teşkil edecektir (1933a: 438).²¹

Köymen'in de demokrasinin kökleşmesi için parti-devlet bütünlüğünü ileri sürmesi, parti ve devletin vatandaşları yetiştirme işlerini üstlenmesi; hem tarihsel etkenler (İttihat ve Terakki geleneği), hem de dönemin konjonktürü (faşizm ve sosyalizm pratikleri) düşünülerek tartışılmalıdır. Yine devletin, "halk rehberleri zümresi ile halkı terbiye etmesinin" önerilmesi, dayanışmacı düşüncenin tezahürü olarak okunmalıdır.

3.5. Modern Türk İnsanınin Gündelik Yaşamı

Dergideki yazılar, modern Türk insanının gündelik yaşamı başlığı altında okunduğunda; Türk Tarih Tezi'ne paralel olarak "geçmişten beri zaten uygar olan" Türk erkek/kadını tanımlanıyor. Yine de bu tanım sürekli olarak "Batı"ya ve "Batılı insana" referans verilerek yapılıyor. Spor konusunda yapılan aşırı vurgu da, yine dönemin faşist ideolojisinin etkisi ile açıklanabilir. Bu makalelerden bazılarının analizi, ileri sürülen savı destekler yöndedir.

Hasan Ortekin'in "Türkler ve Kayak" makalesinde, Türklerin çok eski zamanlardan beri bu güzel sporu yaptığını; Ali Rıza Seyfi'nin "Tarihte Türkler ve Spor" makalesinde ise, polonun çok eski bir Türk sporu olması anlatılmaktadır. Zehra Cemal ise, "Halkevinde Kış Sporları" adlı makalesinde; Batı'da kadınların sabah jimnastiğini yapmadan işe gitmediğini ve yüzyıllar evvel Orta Asya'daki Türk kadınının da at üstünde sportif bir hayat sürdürdüğünü irdeleyerek, Türk kadınlarına spor yapmaları telkininde bulunmaktadır:

Son zamanlarda yapılan devrimlerde Türk kadınlığı kuvvetli rol oynamış olmasına rağmen, garpta Türk kadını için klasik tip, *bir sedir üzerine uzanmış tombul bir bebektir*....Birçok şehirlerimiz gerçekten buna layıktır. Halbuki, yüzyıllar evvel Orta Asya'da, hayatını tabiatla kucak kucağa at sırtında geçiren Türk kadını düşünün. Bunun kanında atlet zerresi bulabilir miyiz? Hududa cephaneye, evine ekmek yetiştiren köylü kadını kim hareketsizlikle ittiham

22
Müsavi: Eşit, denk.

23
Derpiş: En önde, göz önünde olan.

eder?...Garpta kadın sabah jimnastiğini yapmadan işine gitmez. Köylü kızları, şehrin veya kasabanın jimnastik kursunda jimnastik idaresini öğrenmiş arkadaşıyla, muhakkak tarlaya gitmeden evvel biraz hareket yapar. Ve bir tek boş gününü, bir orman gezintisi, bir kır yürüyüşü yapmadan geçirmez (313).

Burhan Asaf da, "Spor Telakkimiz" adlı makalesinde, "Türk devriminin, Türk topraklarını ve Türk yığınlarını mutlaka yirminci asır memleketi haline dönüştürme davası olduğundan hareketle, milli beden terbiyesinin *başı boş bırakılmayacak önemi* olduğunun ve bu davanın fert işi" olmadığını altını çizerek; ülkeyi ileri seviyeye götürecektir olanların, yeni beden terbiyesinin ve spor teşkilatının yetiştirdiği "sağlam" insanlar olacağını söyler (68).

Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın, Asaf'tan beş yıl sonra Ülkü'de yer alan nutkunda; spor ve beden terbiyesi, milli terbiyenin önemli bir parçası olarak görülür (481-482). Ancak beden terbiyesinin yanında, fikir terbiyesi de önemlidir. Kaya "sağlam kafanın sağlam vücutta bulunduğunu", Türk Tarih Tezi'ne göndermede bulunarak şöyle anlatır:

Onun için ne vakit beden terbiyesini düşünecek olursak onunla müsavi²² olarak fikir terbiyesini de derhal derpiş²³ etmekteyiz. Fikir terbiyesi, kuvvetli bir fikir terbiyesi, şüphesiz ki sağlam vücutta bulunur...Türkler bütün sporları yapmış ve onlarla vücudunu kuvvetlendirmiş bir millettir. Tarihe bu kadar şanlı zaferler verebilmek için onu, o zaferleri elde edenlerin herhalde çok kuvvetli olması lazım gelirdi. Diğer milletlere üstün kuvvetleri ve daima şuurlu kafaları sayesinde bugün medeniyet aleminin bile iftihar ettiği, birçok meydan muharebelerinde zaferler kazanmıştır (481-482).

Falih Rıfki Atay (1935) modern Türk insanına okumasını telkin ederken, Halil Bedi ise opera dinlemesini telkin eder. Ona

göre opera hiçbir Batı ülkesinde yapmadığı şeyi yapacak, halkın müzik alışkanlıklarında devrim yaratacaktır: "Opera halka en çok şey söyleyen, halkın en çok anladığı ve sevdiği bir musiki şeklidir...Opera...hiçbir garp memleketinde yapmadığı şeyleri yapacaktır; halkımızın musiki zevk ve telakkisini değiştirecek ve telakkilerimizde inkılâp vücuda getirecektir" (202). Bedi operanın "yerli" olmasını vurgularken; sanat-iktidar ilişkisi ve bu konudaki dönemin otoriter bakış açısıyla ilgili ipuçlarını da verir:

Hükümet, sanatkâra eser ısmarlayacaktır. Sanatkâr bu eseri yazmak mecburiyetindedir. Yazamazsa, yazmak iktidarını haiz değil demektir... Bestekârim diyen, memleketin istediği eseri tabii surette verir, vermiyorsa o eser, ona sipariş suretiyle yazdırılacaktır...Hakiki inkılâp bestekârı, cemiyetin istediğini, beklediğini kendi kendine verendir...Bu eser kendi seslerimiz, kendi rakıslarımızla yapılacaktır (203-204).

Ülkü dergisinde Kemalist devrimlerle, kadınlara kanun önünde erkeklerle eşit haklar tanınması; Türk Tarih Tezi'ne göndermeler yapılarak ele alınmıştır. Eski Türk topluluklarında (İslamiyet öncesi) kadının zaten erkekten farksız kabul edildiğinin altı çizilir:

Türk inkılâbı, kadına hakkını vermekte asla tereddüt etmemiştir. Kadının erkekle müsavi tanınması Türk'ün ruh ve seciyesine tamamen uygundur...Köy muhitinde ve Türk aşiretleri arasında kadın daima erkekten farksız telakki edilmiştir. Kadının aşiret reisi bile olduğu Türk tarihinde sayılamayacak kadar çoktur. Bunun sebebi Türk'ün seciyesi itibarıyla mistik olmaktan ziyade realist olmasıdır (Ali, 1933a: 273).

Necip Ali bir başka makalesinde de, İsviçre Kanunu Medenisi'nin kabulüyle, Türk inkılâbının kadını patriyarkal ailedeki tabii vaziyetten kurtararak, *konjügal*²⁴ ailenin bahşettiği hürriyet

24
Konjügal: Çekirdek aile.

25
Müsavat: Eşitlik.

ve müsavatı²⁵ kazandırdığını söyler. Bu kanunla artık, "yeni bir cemiyet ve ona uygun aile tipine, yeni bir Avrupa ailesine doğru gittiğimizi" belirten Ali, Türk kadın ve erkeğinin yeni toplumsal rollerini ve misyonunu tanımlar (1933b: 183).

Hıfzı Veldet de, 1935'te Ülkü'de yazdığı "Türk Hukukunda Kadının Yeri" adlı makalesinde; "Türk kadınının Türk ırkına yabancı bazı adetlerle kaybetmiş olduğu yerini, 8-9 yüzyıllık bir aradan sonra tekrar kazandığını" belirtir. Ayrıca Türk kadınına tanınan bu hakların, Fransa, İtalya, Portekiz gibi ülkelerde olmaması karşısında da övünülmektedir (268).

Sonuç yerine

Bu çalışma şu sorulardan hareketle oluşturulmuştur: Halkı merkezi yaygın organı Ülkü dergisinde, yayına başladığı 1933 ile 1938 yılları arasında, 19. yüzyıl Batı modernleşmesinin parametreleri olarak kabul edilen, sanayileşme, laiklik, kentleşme, demokrasi ve modern insanın (Türk insanının) gündelik yaşamına dair tartışmalar yapılmış mıdır? Yapılan bu tartışmalar, tarihsel ve konjonktürel olgulardan etkilenmiş midir? Bu tartışmalar ulusal kimliğin tanımlanmasını göstermekte midir? Ülkü dergisinde bu tartışmaların izini sürmenin itici gücü ise, Halkı'nın farklı araştırmalar tarafından "modernleştirici" bir kurum olarak, tarihsel rolünün teslim edilmesidir.

Ülkü dergisinde dönemin Kemalist aydınları, eşit ağırlıkta olmamakla birlikte, 19. yüzyıl Batı modernleşmesinin parametrelerini tartışmıştır. Yapılan metin analizleri, bu tartışmaların (aslında doğal olarak) hem tarihsel mirastan, hem de konjonktürel gelişmelerden etkilendiğini göstermektedir. Konjonktürel etkilerin daha çok korporatizm ve devletçilik yönünde olduğu gözükmektedir. Aslında devletçi temaların da bir miras, Osmanlı modernleşmesiyle bir süreklilik olduğu tartışılabilir. Diğer bir konjonktürel etkinin, özellikle modern Türk insanın gündelik yaşamındaki, "yoğun" spor tartışmalarıyla, birlikte faşizm

olduğu okunmaktadır. Yine metinlerde rastlanan diğer bir tema olarak otoriteryanizmin; hem tarihsel bir miras, hem de konjonktürel bir etki olduğu düşünülmektedir.

1930'lu yıllarda Batı'da 19. yüzyıl modernleşmesinin sonuçları alınmıştır: Kentler kozmopolitleşmiş, kentlerde kapitalizmin kendilerine verdiklerinden hoşnut olmayan bir proleter sınıf yükselmiş ve bu sınıf kendi sınıfsal mücadelesini vermiştir. 1917'de Rusya'da proletarya iktidar olmuş ve otoriter bir yönetimi tercih etmiştir. 1929'da ise kapitalizm, 20. yüzyılın ilk bunalmını yaşamıştır. Tüm bunlara karşı 20. yüzyılın cevabı; içe kapanma, devletçi-korumacı kapitalizm, korporatizm, otoriteryanizm ve faşizm olmuştur.

Tüm başlıklar altında incelenen metinlere yayılmış olan Türk Tarih Tezi ise, ulusal ve laik bir kimliği simgelerken, aynı zamanda Batı medeniyetinin parçası olduğumuzu da simgelemektedir. Hem Batı medeniyetine ait olanı, hem de Osmanlı olmayanı simgeleyen Türk Tarih Tezi'nin simgeselliğini, Hamdullah Suphi 1923'te, yani tez oluşturulmadan 8-9 yıl önce şöyle dile getirmiştir: "Kendimizi Avrupalı hissettikçe Türk kalacağız. Türklüğümüzü Avrupalı olmaya yüz tuttuğumuz zaman bildik" (Üstel, 1986:139). Avrupalı olundukça, modernleştikçe öğrenilen bir Türklük, yeni bir ulusal kimlik, ulus-devletin bir meta anlatısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm başlıklar altında incelenen metinlere yayılmış olan diğer bir tema, korporatist toplum tasavvurudur. Bu tasavvurun tarihsel arka planı, Göle'nin (72-73) işaret ettiği gibi, "düzen ve ilerleme", "ittihat ve terakki"dir. Bu tasavvurun çağcıl, modern olan izleği ise, 19. yüzyıl Batı modernleşmesine duyulan tepkiler ve kaygılarda sürülmelidir.

Kaynakça

- Ali, Necip (1933a). "Türk İnkilabında Bir Adım Daha." *Ülkü* 10: 273-276.
Ali, Necip (1933b). "İnkılap ve Türk Kanunu Medenisi." *Ülkü* 9: 78-185.
Asaf, Burhan (1933). "Spor Telakkimiz." *Ülkü* 1: 68-69.

- Atay, Falih Rifki (1933). "Londra Dersi." *Ülkü* 6: 417-419.
- Atay, Falih Rifki (1935). "Bilgi Menfaati." *Ülkü* 34: 241-242.
- Aydın, Suavi (1993). *Modernleşme ve Milliyetçilik*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Aydın, Suavi (2002). "Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 4: Milliyetçilik*. Murat Belge (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 344-369.
- Aydoslu, Sait (1933a). "Milliyetçi ve Taazzuvcu İktisat-1." *Ülkü* 3: 201-208.
- Aydoslu, Sait (1933b). "Milliyetçi ve Taazzuvcu İktisat-3." *Ülkü* 6: 440-452.
- Bayraktar, Zerrin (1981). "Ülkü Dergisi : Halkevleri Merkez Yayın Organına Bir Bakış." *İletişim 3 (AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Y. O. Yayınları)*: 113-136.
- Bedi, Hali (1934). "Halk Terbiyesi ve Operalar." *Ülkü* 15: 202-205.
- Çavdar, Tevfik (1983). "Halkevleri." *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 882-901.
- Çeçen, Anıl (1990). *Halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yayınevi.
- Cemal, Zehra (1935). "Halkevinde Kış Sporları." *Ülkü* 34: 311-313.
- Ersanlı, Büşra (2002). "Bir Aidiyet Fermanı: Türk Tarih Tezi." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 4: Milliyetçilik*. Murat Belge (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 800-811.
- Göle, Nilüfer (1998). "Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı." *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba (der.) içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 70-82.
- Halit, Osman (1933). "Cumhuriyette Halk Terbiyesi." *Ülkü* 10: 289-293.
- İnan, Afet (1969). *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnönü, İsmet (1934). "İnkılap Kürsüsünde İsmet Paşa'nın Dersi." *Ülkü* 14: 81-88.
- İnönü, İsmet (1936). "Başbakan İsmet İnönü'nün Altıncı Milli Ekonomi ve Artırma Haftası Açış Söylevi." *Ülkü* 35: 321-328.
- Kansu, Aykut (2002). "Türkiye'de Korporatist Düşünce ve Korporatizm Uygulamaları." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm*. Murat Belge (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 253-267.
- Kaplan, Kadri (1974). "Halkevlerinin Doğuş Bilinci ve Tarihsel Görevi." *Atatürk ve Halkevleri*. Ankara: Atatürk Enstitüsü Yayınları.
- Karaömerlioğlu, M. Asım (2002a). "Tek Parti Döneminde Halkçılık." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm*. Murat Belge (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 272-276.
- Karaömerlioğlu, M. Asım (2002b). "Türkiye'de Köycülük." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm*. Murat Belge (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 284-297.
- Kasaba, Reşat (1998). "Eski ile Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm." *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba (der.) içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 12-28.
- Kaya, Şükrü (1938). "B. Şükrü Kaya'nın Nutku." *Ülkü* 66: 481-485.
- Koçak, Cemil (2002). "Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi: Ebedi Şef/Milli Şef." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm*. Murat Belge (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 119-137.
- Köymen, Nusret (1933a). "Terbiye Meselesi." *Ülkü* 6: 436-439.
- Köymen, Nusret (1933b). "Bir Köycülük Projesi Tecrübesi." *Ülkü* 8: 118-125.
- Köymen, Nusret (1933c). "Milli Bayram ve Halk Terbiyesi." *Ülkü* 9: 243-248.
- Köymen, Nusret (1934). "Köycülük Esasları." *Ülkü* 20: 145-153.
- Köymen, Nusret (1935). "Köy Tarım Demek Değildir." *Ülkü* 28: 308-310.
- Köymen, Nusret (1936). "Sanayileşmemiz Üzerine Düşünceler." *Ülkü* 37: 16-22.
- Küçükömer, İdris (1989). *Düzenin Yabancılaşması*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Mardin, Şerif (1989). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Naci, K. (1934). "Belediyeler." *Ülkü* 19: 19-23.
- Ortekin, Hasan (1938). "Türkler ve Kayak." *Ülkü* 60: 511-513.
- Peker, Recep (1933a). "Ülkü Niçin Çıkıyor?" *Ülkü* 1: 1-2.
- Peker, Recep (1933b). "Disiplinli Hürriyet." *Ülkü* 3: 177-180.
- Sadık, Necmettin (1933). "Laik Ne Demektir?" *Ülkü* 11: 370-377.
- Sadık, Necmettin (1935). "Buhranın Sebepleri ve Türkiye'de Devletçilik." *Ülkü* 30: 401-402.
- Saffet, Mehmet (1933). "Köycülük Nedir?" *Ülkü* 6: 421-422.
- Semih (1935). "Yeni Şehirler Doğarken." *Ülkü* 23: 343-351.
- Seyfi, Ali Rıza (1933). "Tarihte Türkler ve Spor." *Ülkü* 6: 476-477.
- Ülkü Dergisi*. Cilt: 1-12, Şubat 1933- Şubat 1938 arasındaki tüm sayılar .
- Üstel, Füsün (1986). *Türk Ocakları (1912-1931)*. Ankara: AÜSBF Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Varlık, Bülent (2002). "Ülkü: Halkevleri Mecmuası." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm*. Murat Belge (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 268-271.
- Veldet, Hıfzı (1935). "Türk Hukukunda Kadının Yeri." *Ülkü* 28: 268-276.
- Yeğen, Mesut (1996). "Türk Tarih Tezi Bir 'Kaza' An'ı mıdır?" *Mürekkep* 6: 19-24.
- Yeğen, Mesut (1999). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşilkaya, Neşe G. (2003). *Halkevleri : İdeoloji ve Mimarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.